

ALMANYA VE İNGİLTERE'DEKİ TÜRKİYE KÖKENLİLERİN KÜLTÜREL KİMLİK ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

ADIGÜZEL, Yusuf
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

1961'de Almanya ile yapılan iş gücü anlaşması ile başlayan Türkiye'den Avrupa'ya göç süreci, sonraki yıllarda gerek yasal yollardan, gerekse yasa dışı yollardan günümüze kadar devam etmiştir. Geçen yarım asra yakın sürede, Batı Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin nüfusu 4 milyona yaklaşmıştır. Bu nüfusun 2 milyon 640 bini, yani yüzde 65'ten fazlası Almanya'da yaşamaktadır. İngiltere ise tahmini 300 bin nüfus ile en fazla Türkiye kökenlinin yaşadığı 4. ülke durumundadır. Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin yüzde 65'i Almanya'da, yüzde 7'si İngiltere'de yaşamaktadır. Türkiye kökenliler Almanya'da ülke nüfusunun yüzde 3,2'sini oluştururken, İngiltere'dekiler ise en iyimser rakamlara göre nüfusun ancak binde 5'ini oluşturmaktadır.

Temel olarak Almanya'ya göç, yasal, kitlesel ve gönüllülük esasına dayalı iken, İngiltere'ye göç, yasa dışı, bireysel ve zorunlu göç özelliklerini taşımaktadır. Yapılan alan araştırmaları, göç tipolojilerinin Almanya ve İngiltere'deki Türk toplumlarının kültürel kimlik algılamalarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye kaynaklı dış göçün, oluş tarihi, süresi, zorunlu veya gönüllü olması, yoğunluğu, hukukî boyutu gibi tipolojik faktörleri, iki farklı diasporada oluşan Türk toplumlarının da daha farklı yapılanmasına yol açmıştır.

Bu bildiri dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Almanya ve İngiltere Türk Topluları, ikinci bölümde göç tipolojilerine göre Türkiye kökenlilerin göçleri, üçüncü bölümde kimlik algılamaları ele alınmakta, son bölümde ise sivil toplum kuruluşlarının kısa bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk göçmenler, kültürel kimlik, göçmen STK'lar.

ABSTRACT

Comparison of Cultural Identity Perception of Turkey Originateds in Germany and England

Immigration process from Turkey to Germany, which has started with the labor agreement between Turkey and Germany in 1961, has continued not only legal but also illegal ways till nowadays. The number of the Turkish originated in Europe reached nearly to four million in the past fifty years. 2.640.000 which

is the 65 percent of the above mentioned population lives in Germany. On the other hand England is the fourth country with its 300.000 Turkey originated population. 65 % of the Turkey originated population in Europe lives in Germany and 7 % of it lives in England. Turkey originated people constitute the 3.2 % of the total population of the country in Germany and only 05 % of the total population of the country with the most optimistic numbers in England.

While the Germany migration is legal, mass and based on volunteerism, the England migration is illegal, individualistic and has the forced emigration character. Field surveys show that migration typologies are the most effective factor which effects the cultural identity perception for Turkish community in Germany and England. Typological factors of Turkey originated migration such as period, being forced or voluntary, intensity, legality, caused more discrete structuring in Turkish community in Germany and England.

This presentation consists of four sections. At first section Germany and England Turkish communities, at second section migration of Turkey originated in respect of migration, at third section identity perceptions and the last section nongovernmental organizations is evaluated.

Key Words : Turkish immigrants, cultural identity, immigrant's NGO.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa'nın yeniden inşası için fazla miktarda iş gücü ihtiyacı doğmuştur. Savaşta iş gücünün büyük oranda ortadan kalkması ve nüfus artışının düşük olması nedeniyle ekonominin iş gücü ihtiyacını ülke içinden karşılamak mümkün olamamıştır. Bu ihtiyaç "Eski Avrupa"ya ilk iş gücü göçünü başlatmıştır. Önce İngiltere ve Fransa'ya; 1950'lerden sonra ise Almanya'ya; İtalya, İspanya, Kuzey Afrika ve Türkiye'den iş gücü göçü başlamıştır (Ramadan, 1999: 119).

1961'den itibaren Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa, İsveç gibi ülkelerle Türkiye arasındaki iş gücü anlaşmaları ile başlayan Türkiye'den Avrupa'ya göç süreci, sonraki yıllarda gerek yasal yollardan, gerekse yasa dışı yollardan günümüze kadar devam etmiştir.

Geçen yarım asra yakın sürede, Batı Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin nüfusları 4 milyona yaklaşmıştır. Bu nüfusun 2 milyon 640 bini, yani yüzde 65'ten fazlası Almanya'da yaşamaktadır. İngiltere ise 300 bin kişi ile en fazla Türkiye kökenlinin yaşadığı 4. ülke durumundadır.

İngiltere'deki Türk toplumunun Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinden farkı, bir iş gücü anlaşması olmaksızın, bireysel çabalarla ve çoğunlukla yasa dışı yollardan gidenlerden oluşmuş olmasıdır. 46 yıl önce, iş gücü göçü anlaşmasıyla oluşmaya başlayan Almanya Türk Toplumunu artık üçüncü kuşağı geride bırakırken, İngiltere Türk toplumu ise 1980'lerden itibaren temellenmeye başlamış, 1989'dan itibaren hız kazanmış ve henüz ikinci kuşak yeni oluşmaya başlamıştır.

Göçmen toplumu olarak Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin nüfus içindeki yoğunluğu da çok farklıdır. Türkiye kökenliler Almanya'da en büyük yabancı grubu oluştururken, İngiltere'de son birkaç yıla kadar Türkiye kökenliler istatistiklerde 'others' grubu içinde yer almaktaydı. Türkiye kökenliler Almanya'da ülke nüfusunun yüzde 3,2'sini oluştururken, İngiltere'de Kıbrıs kökenliler de dâhil edilse bile en iyimser rakamlara göre nüfusun ancak binde 5'ini oluşturmaktadır. Ancak İngiltere'dekilerin yüzde 75'inin Londra'da yaşıyor olması, az nüfusa rağmen gettolaşmalarına imkân vermiştir.

Göç tipolojileri açısından Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin karşılaştırılması, iki ülkedeki Türkiyeli toplumun birbirinden oldukça büyük farklı sosyal yapılarını da anlamamızı kolaylaştıracaktır. Türkiye kökenlilerin bu ülkelere geliş yılları, geliş biçimleri, gelenlerin Türkiye'nin farklı coğrafyalarından gelmesi, kendilerini kimlik olarak nasıl tanımladıklarını doğrudan etkilerken, ikinci ve üçüncü kuşakların yeniden üretilen kimliklerinin yapısı bu tipolojik faktörler etkisinde oluşmaktadır.

Bu bildiri temel olarak dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Almanya ve İngiltere Türk Topluları, ikinci bölümde göç tipolojilerine göre Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin göçleri, üçüncü bölümde kimlik algılamaları, son bölümde ise sivil toplum kuruluşlarının kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır.

1. Almanya ve İngiltere Türk Topluları

1.1. Almanya Türk Toplumu

Almanya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra çok hızlı sanayileşmiş ve büyük bir iş gücü açığı ortaya çıkmıştır. Bu iş gücü açığını NATO ülkeleriyle yaptığı işçi anlaşmalarıyla aşmaya çalışmıştır. Savaşta büyük oranda genç erkek gücünü kaybeden Almanya, 1955'te İtalya, 1960'ta İspanya ve Yunanistan, 1961'de Türkiye, 1963'te Fas, 1964'te Portekiz, 1965'te Tunus ve 1968'de Yugoslavya ile işçi göçü anlaşmaları yapılmıştır.

1960'ların başı Türkiye'de planlı iktisadî kalkınmanın başladığı yıllar olmuştur. DPT'nin kurulması ve kalkınma planlarının başlamasıyla birlikte, yapılan ikili anlaşmalarla Türkiye'den devletin koordine ettiği kitlesel bir iş gücü göçü başlamıştır. Bunlardan ilki 30 Ekim 1961'de Federal Almanya ile imzalanmıştır.

1973'te işçi alımının yasaklanmasından sonra Almanya'ya gitmenin zorlaşmasıyla, öncelikle aile birleşmesi yoluyla yasal yollardan olmak üzere, turist vizesi ile giderek kaçak çalışmak ya da iltica etme gibi yollarla Almanya'ya Türkiye'den göç devam etmiştir. Bu durum Alman Hükûmeti'ni yeni önlemler almaya itmiş ve 1980 Ekim'inden itibaren Türkiye'ye vize uygulamaya başlamıştır.

Türkiye'den Almanya'ya göç, yaklaşık 10'ar yıllık süreleri kapsayan dört temel grupta sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi 1961'den başlayıp,

ekonomik kriz nedeniyle yabancı işçi alınımının durdurulmasına kadarki süreci kapsayan “iş gücü göçü”dür. Bunu 1973 yılından itibaren başlayan “sosyal göç” süreci takip eder. Bu süreçte Türkiye’den işçi alınımının durdurulmuş olmasına rağmen, Türkiye’deki eş ve çocukların getirilmesi, evlenme ve yeni doğumlarla Almanya’daki Türkiye kökenlerin sayısı 436 bin 500 kişi artarak, 1980’de 1 milyon 462 bin 400’e yükselmiştir. 1980’den itibaren ise siyasi ortam nedeniyle Türkiye’den kaçanların başlattığı “siyasal göç”, 1990’lardan itibaren ise “iltica ve yasa dışı göç” süreci başlamıştır. Bu süreçte Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu’sundaki terör nedeniyle 200 bine yakın kişi göç etmiştir. Alman İstatistik Dairesi rakamlarına göre sadece 1995-2002 yılları arasında yüzde 83’ü “kürt” olarak kayıtlara geçen 116 bin 399 Türk vatandaşı Almanya’ya iltica başvurusunda bulunmuştur (Perşembe, 2005: 82).

Tablo 1: Almanya’daki Türk ve Diğer Yabancıların Nüfus Dağılımı				
Yıllar	Yabancı Nüfus	Türk Nüfus	Türk/Yabancı Oranı	Yabancı/Toplam Nüfus Oranı
1975	4.089.594	1.077.100	26,3	6,6
1980	4.453.308	1.462.400	32,8	7,2
1985	4.378.942	1.400.400	32,0	7,2
1990	5.342.532	1.694.649	31,7	8,4
1995	7.173.866	2.014.311	28,1	8,8
2000	7.296.817	1.998.534	27,4	8,9
2001	7.318.628	1.947.938	26,6	8,9
2002	7.335.592	1.912.169	26,1	8,9
Kaynak: Almanya Federal İstatistik Dairesi/www.destatis. de				

Yaklaşık yarım asırlık bir göç tarihine sahip Almanya’daki Türkiye kökenliler toplam ülke nüfusunun yüzde 3,2’sini, tüm yabancıların ise yaklaşık yüzde 30’unu oluşturmaktadır. Türkiye Araştırmalar Merkezi’ne (TAM) göre, Almanya’da 2 milyon 642 bin Türk yaşamaktadır. (TAM, 2004) Federal İstatistik Dairesi’nin 2006 yılı sonu rakamlarına göre Alman vatandaşlığına kabul edilen Türklerin sayısı 732 bin 614’e yükselmiştir. 2000 yılında yeni Alman vatandaşlık yasasına göre doğuştan çifte vatandaş sayılan 100 bini aşkın Türk çocuğu da hesaba katıldığında, Türkiye kökenli Alman vatandaşı sayısı 2006 yılı sonunda 850 bine yaklaşmıştır.

Çifte vatandaşlık olmadığı için doğal olarak Alman vatandaşlığına geçişler, Almanya’daki Türk vatandaşlarının sayısının azalmasına neden olmaktadır. 1961’den 1998 yılına kadar Türk vatandaşlarının sayısı sürekli artarken, bu yıldan sonra düşmeye başladığı görülmektedir. T.C. Çalışma Bakanlığı verilerine göre, 1998 yılında 2 milyon 110 bin 223 olan Almanya’daki Türk

vatandaşı sayısı, 2005 yılı sonu itibariyle 1 milyon 764 bin 41'e düşmüştür. (<http://www.diyih.gov.tr>)

Tablo 2: Yaşadığı Ülkenin Vatandaşlığına geçen Türkiye Kökenliler (Kümülatif)		
Yıllar	ALMANYA	İNGİLTERE
1979	2.219	0
1989	12.580	446
1990	14.614	1.005
1995	89.603	4.639
2000	424.562	16.630
2004	666.475	38.520
2005	699.136	45.285
2006	732.614	50.875
Kaynak: Almanya: Federal İstatistik Dairesi/İngiltere: Home Office, Statistical Bulletin.		
www.homeoffice.gov.uk		

1.2. İngiltere Türk Toplumunu

Resmî rakamlara göre İngiltere Türk toplumunun nüfusu 80 bin civarındadır. Ancak T.C. Londra Başkonsolosluğu'nun verdiği bilgiye göre, sadece Konsolosluga kayıtlı vatandaş sayısı ise 110 bini aşmıştır. Başkonsolosluk'ta kaydı bulunmayanlar ile ikamet izni olmayanlar da dâhil edildiğinde, İngiltere'de 150 bin civarında T.C. vatandaşı yaşadığı tahmin edilmektedir. İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin yaklaşık 60 bini işçi olarak çalışmakta, 65-70 bin kişi işçi ailelerinden oluşmakta, yaklaşık 15 bin kişi serbest meslek icra etmekte, 10 bin Türk vatandaşı ise öğrenci/"au pair" vizesi ile ikamet etmektedir.

1989 yılına kadar Türkiye'ye vize uygulamayan İngiltere, Türkiyeli göçmenlerin çok kolay girebildikleri bir Avrupa ülkesi iken, bu tarihten sonra çok sert bir vize uygulaması getirilmiştir. Özellikle vize uygulanmaya başlandığı tarihe kadarki 10 yıllık süreçte kolaylıkla İngiltere'ye gidenler, havaalanlarında hemen iltica başvurularında bulunmuşlardır. 1989 yılı istatistiklerine göre iltica başvurusunda bulunanların yüzde 90'dan fazlasının talebi kabul edilirken, bu oran 2000'li yıllarda yüzde 5'lerin altına düşmüştür. (Laçiner, 2007: Önal, 2003).

İngiltere Türk toplumu, ilk olarak Kıbrıs'tan gelen Türk göçmenlerden oluşmuştur. 1960-1970 arasında ekonomik nedenlerle İngiltere'ye gelenler olmakla birlikte, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıs'taki belirsizlik göçü hızlandırmış ve 1980'lere gelindiğinde Kıbrıslı Türk göçmenlerin sayısı 50 binlere yaklaşmıştır. Bu sayının bugün 120-130 bin civarında olduğu sanılmaktadır.

İngiltere çifte vatandaşlık ilkesini benimsemiş olduğundan, yasal koşulları tamamlayan yabancılar, kendi vatandaşlıklarını da koruyarak İngiliz vatandaşlığını kazanabilmektedir. İngiltere İçişleri Bakanlığı'nın istatistiklerine göre, İngiltere'nin Türklere vize uygulamaya başladığı 1989 yılında vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısı sadece 446 iken, 2006 yılı sonunda 50 bin 875'e yükselmiştir.

Yasal veya yasa dışı yollardan İngiltere'ye gelerek iltica başvurusunda bulunanlar, kabul edilsin veya edilmesinler hemen sınırdışı edilmemektedir. Geçici statülerle İngiltere'de kalabilmekte ve belli bir süre sonra oturum ve/veya vatandaşlık hakkı elde edebilmektedirler.

1980'lerden itibaren Kıbrıs'tan göç azalırken, yaşanan siyasi gelişmeler nedeniyle Türkiye ağırlıklı bir göç süreci başlamıştır. Özellikle 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra İngiltere'ye Türkiye'den göçler büyük oranda siyasi bir boyut kazanmıştır. 1990'lardan itibaren Türkiye'nin Güneydoğusunda şiddetlenen çatışmalar, Kürt ve Alevi kökenli binlerce Türkiye vatandaşının iltica yoluyla İngiltere'ye yerleşmesine neden olmuştur (Atay, 2004; 9). Sedat Laçiner, "PKK'nın yönlendirmesiyle onbinlerce Kürt kökenli Türkiye vatandaşı İngiltere'ye akmıştır" diyerek bu göçün terör örgütünün yönlendirmesiyle olduğunu iddia etmiştir (Laçiner, 2007). Laçiner'e göre PKK tarafından kurulan "sahte sivil toplum kuruluşları" kaçak yollardan zincirleme göç ile Türkiye'nin Güneydoğusundan binlerce Kürt kökenli T.C. vatandaşını İngiltere'ye taşımıştır. Alevi ağırlıklı Türk vatandaşlarının oluşturduğu "Kürt dalgası" 1990'ların ortalarına kadar sürmüştür. Laçiner, terör örgütünün kendisine mali ve siyasi destek sağlamak amacıyla, 1989'dan 1990'ların ortalarına kadar yasal ve yasa dışı yollardan Türkiye'den her yıl ortalama 2 ila 4 bin kürt kökenli aileyi Londra'ya taşıdığını iddia etmektedir. (Laçiner, 2007: Atay, 2006: 46). Londra'daki Kürt kökenli Türkiyeliler'in sayısı resmi kaynaklara göre 25 bin kişiyi aşmış, gayri resmi tahminlere göre bu rakamın da çok üzerindedir.

İngiliz İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre Türklere vize uygulanmaya başlandığı 1989 yılı baharında Türkiye'de insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarını beyan ederek, İngiltere'ye sığınma başvurusunda bulunanların sayısı 4 bin 650 kişiyi bulmuştur. Bu yöntemin kullanıldığı ilk dönemde binlerce kişinin iltica başvurusu kabul edilirken, aslında ekonomik olarak İngiltere'ye göç etmek isteyenlerin gerçek dışı "Türkiye'de etnik, dinî veya siyasi baskı gördüğü" iddialarıyla bu yöntemi zincirleme bir göç yöntemi olarak benimsemesi üzerine, İngiltere iltica taleplerinin büyük çoğunluğunu reddetmeye başlamıştır.

2. Göç ve Göçmen Tipolojileri Açısından Almanya ve İngiltere'deki Türkiye Kökenliler

Göçmen tipolojileri denilince, yaşadıkları şehir veya ülke dışındaki yeni bir mekândaki geçici veya sürekli işçiler, yasal veya yasa dışı yollardan başka bir

ülkeye yerleşmek üzere gidenler, mülteciler veya sığınma hakkı arayanlar anlaşılabilir. Thomas Faist bu tür kategorileri oluşturmada beş ölçüt kullanılabileceğini ifade etmektedir. Buna göre, alanı (yerli mi, uluslararası mı olduğu), süresi (göçün sürekli mi, geçici mi olduğu), boyutu (kitlesele mi bireysel mi olduğu), sebebi (gönüllü mü, zorunlu mu olduğu) ve yasal durumu (yasal mı yasa dışı mı olduğu) göç ve göçmen tipolojilerini kategorize etmede kullanılabilecek ölçütler olarak sıralanabilir. (Faist, 2003: 47).

Tablo 3: Almanya ve İngiltere'ye Türkiye'den Göçün Tipolojik Karşılaştırılması		
TİPİ	ALMANYA	İNGİLTERE
Alanı	Uluslararası	Uluslararası
Süresi	Önce Geçici, Sonra Sürekli	Sürekli
Boyutu	Kitlesele	Bireysel
Sebebi	Gönüllü	Zorunlu
Yasal Durumu	Yasal	Yasa Dışı

Elbette her iki ülkede de genellemelere uygun düşmeyen bireysel göçler olmuştur. Ancak, **Tablo 3**'teki göç tipolojilerine ilişkin sınıflamalar Almanya ve İngiltere'deki Türk toplumunun oluşma sürecinin çok genel anlamda değerlendirilmesi ile oluşturulmuştur.

Burada Almanya ve İngiltere'deki Türk toplumu, göç tipolojileri açısından karşılaştırılacaktır. Göç tipolojileri açısından "alan ölçütü" her iki göç tipinin de "uluslararası" olması nedeniyle bu konu üzerinde karşılaştırmalı olarak durulmayacaktır.

2.1. Göçün Süresi: Geçici/Kalıcı

Göçte geçicilik veya süreklilik şartlara ve gidilen mekâna göre değişebilir. Göç süreci geçici bir süreyle sınırlı olabileceği gibi, ömür boyu, hatta gelecek kuşakların da bir yerleşme biriminden diğerine taşımalarını da kapsayabilir. Ancak, bu yer değiştirmelerin göçe konu olabilmesi için, kısa mesafeler arasında değil, "kişi veya toplulukların içinde yaşadığı fizikî ve çoğu kere sosyal çevrelerini değiştirecek" şekilde gerçekleştirilmesi şarttır (Akkayan, 1981: 22). Tatil, ziyaret, tedavi ve seyahat gibi amaçlarla yapılan değişiklikler göç kapsamında değerlendirilemez. Yer değiştirmelerin göçe konu olabilmesi için, süreli de olsa "yerleşme amacıyla" yapılmış olması gerekmektedir. Bu nedenle eğitim veya aupair amacıyla yurtdışına gidenler bu kapsamda değerlendirilemez. Bir nüfus hareketinin göç olarak nitelendirilebilmesi için Birleşmiş Milletler'in getirdiği sınıra göre asgari bir yıllığına siyasal sınırları aşan, ulusaşırı bir yer değiştirme olması gerekmektedir. (Kurtuluş, 1999: 9-10).

Göçün geçici mi, kalıcı mı olduğu göç tipolojilerinde en belirleyici faktörlerden biridir. 30 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile yapılan iş gücü anlaşmasına göre, işçi pasaportları 3 yıl uzatılabilecek, çalışma ve oturma

müsaadeleri de 2 yıl ile sınırlı tutulacaktı. Böylece Almanya'ya yerleşme ve göçe dönüşmesinin önüne geçilmiş olacaktı. Ancak Almanya, 2 yılda tecrübe kazanmış işçileri gönderip yenisini almanın maliyetine katlanmak istemediği için, “misafir işçilerin” çalışma süreleri sürekli uzatarak istemeyerek de olsa onları kalıcı hâle getirilmiş oldu. Para kazanıp geri dönmek niyetindeki Türk işçiler ise zamanla ailelerini de yanlarına alarak Almanya'da kalıcı hâle geldiler (Eryılmaz, 2007/<http://www.domit.de/pdf/Almanyaada-40-yil.pdf>)

İngiltere'ye göç ile ilgili başlangıçta böyle bir sınır koyulması veya planlanması gibi bir durum söz konusu değildir. Göç daha çok yasal veya yasa dışı iltica ile siyasal boyutlu olduğundan, iltica edenlerin veya sığınma hakkı elde edenlerin, birgün dönüp yeniden Türkiye'de yaşamak gibi bir ideallerinin olmasını beklemek zor olacaktır. Bu yüzden Almanya'ya göçten farklı olarak, İngiltere göçüne başından itibaren geçicilik değil kalıcılık fikri hâkimdir.” Siyasi veya etnik kimliğini bahane ederek” ekonomik nedenlerle iltica etmiş olsa bile, bu nedenle İngiltere'ye giriş yapmış olanların vatandaşlık hakkı elde edebilmesi için 5 yıl kesintisiz olarak ülkede ikamet etmeleri gerekmektedir. Bu uzun süre, ilticacıların yeni ülkede, yeni bir yaşam kurmalarını sağlamakta ve 5 yıllık sürenin dolmasının ardından da Türkiye'ye geri dönmemektedirler. İngiltere'deki Türkiyeliler, tamamen “geri dönüş”ü gündemlerinden çıkarmışlardır (Atay, 2004: 16).

2.2. Göç Boyutu: Bireysel/Kitlesele

Almanya göçü başlangıcından itibaren kitlesele bir özellik taşıırken, İngiltere göçü için böyle bir şey söz konusu değildir. 1961 yılında imzalanan iş gücü anlaşmasıyla Almanya'ya kitlesele bir göç başlarken, İngiltere göçü dağınık ve farklı yöntemlerle gerçekleşmiştir. Ancak genel bir yoğunlaşmanın İngiltere'nin Türkiye'ye vize uygulamaya başladığı 1989 yılından itibaren başladığı söylenebilir.

30 Ekimde Almanya ile yapılan iş gücü anlaşmasıyla, 1961 yılı sonuna kadar iki ayda giden göçmenler 7 bini aşmıştır. 1998'e kadar sürekli artan Türk vatandaşlarının sayısı, bu tarihte 2 milyon 110 bine yükselmiş, daha sonra ise Alman vatandaşlığına geçenler sebebiyle azalmaya başlamıştır. 2006 yılı sonunda, Alman vatandaşlığına geçen 850 bin kişi de hesaba katıldığında, Türkiye kökenlilerin sayısı 2 milyon 642 bine yükselmiştir.

İngiltere ise bireysel olarak daha çok siyasi nedenlerle Türkiye'den kaçanların sığındığı bir ülke olmuştur. 1960'lı yıllarda çok az sayıda permili (izinli) işçinin çalıştığı İngiltere'deki Türklerin sayısı, bazı kaynaklara göre 1970'lerin ikinci yarısında sadece 4 bin civarındadır. (Atay, 2006: 44) 1980-1989 yılları arasında ise vize olmadığı için siyasi nedenlerle ülkeden ayrılanların ilk tercihleri İngiltere olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise vize uygulaması başladığından iltica etmek suretiyle veya kaçak olarak İngiltere'ye gidişler başlamıştır. Özellikle kürt ve alevi kökenli T.C. vatandaşları iltica etmek suretiyle bu ülkeye göç etmiştir. İngiltere'ye göç kontrolsüz ve yasa dışı

yolların sıklıkla kullanılıyor olmasından dolayı Türkiye kökenlilerin sayısı da tam olarak belirlenememektedir.

Bireysel olarak başlayan İngiltere'ye göçler, zaman içinde “zincirleme göç”e dönüşmüştür. Bir şekilde İngiltere'ye yerleşme ve çalışma imkânı bulanlar, Türkiye'deki onlarca akraba ve arkadaşını da İngiltere'ye taşımıştır. Özellikle Aksaray ve Gümüşhane Kelkit'ten zincirleme göçler yaşanmıştır. Tayfun Atay tarafından aktarıldığına göre, Niğde Aksaraylı bir göçmen, kendi köyü de dâhil olmak üzere 7-8 köyde hiç erkek kalmadığını ifade etmektedir. Bir diğer örnekte ise Gümüşhane'nin Kelkit ilçesinin Pekün köyünde sadece yaşlı iki ailenin kalmasına rağmen, İngiltere'de bu köyden 4 bin kişinin yaşadığı iddia edilmektedir. Öyleki bu köy İngiltere Amatör Liginde Pekün Spor adıyla bir futbol takımı dahi kurmuş durumdadır (Atay, 2006: 40-41)

2.3. Göç Sebebi: Zorunlu/Gönüllü

Sosyal, siyasal, ekonomik veya doğal afetler vb. birçok farklı faktör göç sebepleri olabilir. Göçlere katılan kişilerin bu hareketi kendi rızalarıyla, yani serbest veya gönüllü olabileceği gibi, zorunlu veya gönülsüz de olabilir. İltica, kölelerin taşınması, nüfus mübadeleleri, tehcirler yanında ekolojik değişim ve siyasal zorlamalar zorunlu göçü (forced migration) doğurabilir (Kurtuluş, 1999: 10).

İnsanlar kendi istek ve arzuları dışında bir yerden başka bir yere göç etmek durumunda kalmalarını ifade eden, gönüllü olmayan “zorunlu göçlerin” nedeni, “insanların ölüm tehlikesi, işkence görme ve cezalandırılma korkusu, birtakım şahsi hürriyetlerin sınırlandırılması ve resmî otoritenin güç kullanması” olarak özetlenebilir (Taşdelen, 2000: 2). Gönüllü (voluntary) göçler ise, yeni yerler görme, daha iyi hayat şartları, içinde bulunulan çevreyi beğenmeme, ailesinin geleceğini iyileştirme, ekonomik durumlarını düzeltme, mali bakımlardan daha fazla imkânlara kavuşma gibi şahsî arzularından kaynaklanan amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen göçlerdir (Taşdelen, 2000: 2; Kurtuluş, 1999: 11).

Almanya ve İngiltere'ye Türkiye'den göçler zorunluluk ve gönüllülük açısından değerlendirildiğinde, temel olarak Almanya'ya göçün gönüllü, İngiltere'ye göçün ise zorunlu göçler olduğu söylenebilir. Almanya Türk toplumunun büyük çoğunluğu, aile birleşmesi nedeniyle Almanya'ya gelmiştir. Kaya ve Kentel'in araştırmasına göre Türk toplumunun yüzde 44'ü aile birleşmesi veya evlilik ve yüzde 21'i çalışmak üzere Almanya'ya gelmiştir. Yüzde 25'i ise Almanya'da doğmuştur (Kaya, 2006: 47). Önal'ın araştırmasına göre İngiltere Türk toplumunun yüzde 50, 3'ü yasa dışı yollardan “sebeke” ile göçetmiştir. Bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye'deki terör olaylarından dolayı ülkeden ayrılanlardır.” Can güvenliği” sebebiyle yapılan göçler de zorunlu göçlerdir.

Ancak, iltica yoluyla “zorunlu göç” sınıfında değerlendirilen birçok göç, siyasal kılıfa sokulmuş, aslında ekonomik amaçla yapılan “gönüllü” göçlerdir.

(Örneğin Bir Karadenizli'nin Kürt ve PKK sempatisini olduğu iddiasıyla İngiltere'ye sığınma talep etmesi gibi/Atay, 2006: 61). Sahte pasaport düzenleyerek İngiltere'ye iltica eden, Londra'da tanıştığımız Akın Olgun, (Türkiye'de Dev-Sol davasından 17 yaşında tutuklanarak 7 yıl cezaevinde kalan, tahliye olur olmaz sahte pasaportla İngiltere'ye kaçarak iltica talebinde bulunan Olgun, yaşadıklarını “**Adları Saklıdır**” isimli kitabında ayrıntılı olarak anlatıyor.) sağ görüşlü olduklarını bildiği hâlde birçok kişinin İngiliz makamlarına giderek, PKK'lı olduğunu söyleyerek iltica talebinde bulunduğunu ifade etmektedir. Öyleki söz konusu bu tür kişiler İngiliz makamlarının “PKK nedir?” sorusuna, “Ülkemizi bölmeye çalışan terör örgütüdür” gibi trajikomik bir cevap vermektedirler. Hatta bazılarının sol örgütlere giderek, iltica başvurularında, Türkiye aleyhine neler söylenebileceğini, nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini öğrenmeye çalışanlar olduğu söylemektedir.

İngiltere'deki Türkiyeliler arasında günlük dilde sıkça kullanılan, “bogus refugee/sahte mülteci”, “gerçek mülteci/benefit mülteci” veya “gerçek evlilik/home office evliliği” kavramları resmî istatistiklere yansıyan siyasi sığınmacıların önemli bir bölümünün ekonomik nedenlerle sığındıklarını ortaya koymaktadır (Önal, 2003) Ocak 2001'de İngiltere Kanal 4'te yayımlanan bir belgeselde, İngilizlere ülkelerindeki Türkiyelilerle ilgili görüşleri sorulduğunda, “ülkelerindeki siyasal baskılardan kaçanların British pasaportu alır almaz ilk gittikleri ülkenin Türkiye olmasını anlamadıklarını” söylemişlerdir. (Önal, 2003).

Türkiye'den Almanya'ya göçte, sadece “göçmenler” açısından değil, söz konusu ülkeler açısından da bir gönüllülük durumu vardır. İş gücü göçü olarak başlayan süreç, her iki ülkenin menfaatlerine uygun, tamamen ekonomik ve politik sebeplerle, sistematik bir şekilde insanların yönlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. İngiltere'ye göçte ise göç edilen ülkenin gelenlere karşı gönüllü olma gibi bir durumu yoktur. 1995-1997 yılları arasında 4 bin 445 kişi Türkiye'den İngiltere'ye sığınma talebinde bulunmuş, bunlardan ancak yüzde 5'e karşılık gelen 165'inin talebi kabul edilmiştir. (Laçiner, 2007) Ancak iltica talepleri kabul edilmeyenler de İngiltere'yi terk etmemekte ve “bir yolunu bulup” kalmayı tercih etmektedirler. Bir yolunu bulma”, kaçak olarak kalma riskini göze alma, bir İngiliz vatandaşı ile kâğıt üzerinde evlilik yapma, üniversite veya dil eğitimine yazılma, iş kurma veya ticari ortaklık vb. şekillerde olabilmektedir. (Küçükcan, 1999: 69-97; Atay, 2006: 52)

2.4. Göçün Hukuki Statüsü: Yasal/Yasa Dışı

İngiltere, Merkezi Cenevre'de bulunan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği rakamlarına göre, yılda 60 binden fazla sığınma başvurusu ile dünyada en fazla sığınma talep edilen ülke durumundadır. Birleşmiş Milletler raporlarına göre Türkler dünyada en fazla sığınma talebinde bulunan dördüncü ülkedir (BBC, 24.02.2004: <http://www.bbc.co.uk>).

Ahmet İçduygu tarafından çeşitli raporlara dayanılarak yapılan tahminlere göre 1983 ile 1994 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerine Türkiye’den toplam 346 bin kişi sığınmacı olarak başvurmuştur. Almanya 205 bin 900 sığınmacı ile ilk sırada yer alırken, İngiltere 11 bin 900 sığınmacı ile altıncı sırayı almıştır. Yine aynı rapora göre 1988 yılına kadarki ilk 6 yıllık sürede İngiltere’ye sadece 600 sığınmacı başvururken, 1989-1994 yılları arasındaki 6 yıllık sürede bu rakam 19 kat artarak 11 bin 300 kişiye yükselmiştir (Faist, 2003: 136).

Çok temel olarak bakıldığında Almanya’ya iş gücü göçü olarak başlayıp sonrasında aile birleşmeleri yoluyla devam ettiği için “yasal”, İngiltere’ye olan göç ise bireysel çabalarla ağırlıklı olarak “şebeke” kullanılarak kaçak ve illegal yollardan yapıldığı için “yasa dışı” olarak kategorize edilebilir.

1990’lardan itibaren Türkiye’nin özellikle doğusundan Avrupa ülkelerine yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Terör örgütünün organize ettiği iddia edilen bu “iltica yoluyla göç” sürecinde resmî rakamlara göre 25 bin, gayriresmî kaynaklara göre ise yaklaşık 40 bin kişi İngiltere’ye göç etmiştir (Laçiner, 2007; Atay, 2006: 46).

Ayşe Önal tarafından yapılan araştırmadaki örneklemin yüzde 4,5’i akraba daveti, yüzde 10,7’si evlilik, yüzde 17,7’si vize ile, yüzde 4,6’sı diğer yollarla İngiltere’ye gelirken, yüzde 50,3 gibi yarısından fazla bir oran ise “şebeke” ile, yani kaçak yani yasa dışı yollardan ülkeye girdiğini ifade etmiştir (Önal, 2003). Araştırma sonuçlarına göre hâlen İngiltere’deki durumu yasal bir statü kazanmamış, yani kaçak olarak yaşayanların oranının yüzde 18,4 olduğu, yüzde 51,2’sinin ise yasal statüleri gereği Türkiye’ye gidemedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

3. Göçmenlerin Kültürel Kimlik Algulamaları

Sosyoloji sözlüğü, kültürel kimlik (cultural identity) kavramını, “ferdi aşan sosyal bir boyuta sahip, daha ziyade doğuştan kazanılan ve elde edilen özelliklerle ilgili, “ben kimim, biz kimiz?” sorularına verilecek cevabın ana hatlarını içeren bir kavram” olarak tanımlamaktadır (Erkal, 1997: 174).

Biyolojik ve genetik yollardan elde edilenler farklı bile olsa, belli bir kültür çevresi içinde sosyalleşen ve ona mensubiyet şuurunu hisseden insan, kendi kültür çevresini temsil eden kimliği taşımaya başlar. Bu yönüyle kültürel kimlik, ferdin seçmekte serbest olduğu, istediği zaman değiştirebileceği bir şey değildir (Erkal, 1997: 174). Zaman içinde toplumun kendini tanımladığı kavram ve kalıplar değişebilmekle birlikte bu değişim, kısa sürede ‘yeni bir dünyaya’ açılan göçmen topluluklarda biraz daha sancılı ve zor olmaktadır (Hall, 1994: 122). Göçmenler gittikleri ülkelerde kendi dil, kültür ve din farklılıklarıyla etnik azınlık kültürlerini kurumsallaştırmaya çalışırken, ev sahibi ülkelerin de heterojenliklerini şiddetlendirmektedirler (Küçükcan, 1997: 2123). Göçmenler kadar, gittikleri ülke toplumu ve devleti de bu yeni duruma farklı kimlik siyasetleri ile tepki vermektedir. İngiltere “çokkültürlülük” ya da bir potada

eritime (melting pot) siyasetine daha sıcak bakarken, Almanya'ya "kültürlerarası karşılama"yı kimlik siyaseti olarak benimsemektedir. Bu tür siyasetler genel olarak etnik ve kültürel farklılıklara, özelde ise bireyin hâkim kültüre uyum sağlamasına dayanmaktadır (Sözen, 2004; 130). Çokkültürlülüğü soğuk karşılayan Alman kimlik siyaseti, Alman kültürünün hâkim ve öncü olması şartıyla farklı kültürlerle müsamaha edebilmektedirler. Almanya'nın hâlihazırdaki kimlik ve kültür siyaseti, asimilasyona giden bir aşama olarak gördüğü Alman kültürü öncülüğünde (leitkultur) bir çokkültürlülüktür (Sözen, 2004: 143).

İngiltere'nin aksine Almanya, çifte vatandaşlığı kaldırarak yabancı uyrukluları 'uyum' adı altında Alman kültüründe erimeye zorlamaktadır. Ülke nüfusunun yüzde 9'unu yabancılar oluşturmasına rağmen, Almanya hâlâ bir göç ülkesi olduğunu kabul etmemektedir. Alman toplumu İngiltere gibi bir sömürge tarihine sahip olmadığı için, ülkesindeki yabancıların kökeni en fazla ikinci dünya savaşı sonrasına, yani sadece 50 yıl öncesine dayanmaktadır. İngiltere ise iki yüzyıldır bir göç ülkesidir. Yıllardır en fazla ilticanın yapıldığı ülke olması bunun göstergelerinden biridir.

İngiltere'ye göç, 19. yüzyılda Müslüman ülkelerden başlamıştır. En büyük göç dalgası ise, 1960'larda Pakistan ve Endonezya'dan gelmiştir. Bugün İngiltere'de bulunan Bangladeş ve Pakistan kökenli yaklaşık 2 milyon kişi yaşamaktadır. Etnik nüfusun yüzde 75'i Britanya Uluslar Topluluğu ve Pakistan'dan gelenlerden oluşmaktadır (Faist, 2003: 105). İngiltere'deki yüzde 3,4 oranındaki müslüman nüfusun ezici çoğunluğunu Asya'lılardan oluştuğu için "Asyalı" ile "Müslüman" neredeyse özdeşleşirken (Küçükcan, 1997: 2123-2124), benzer durum Almanya'da "yabancı" ve/veya "Müslüman" kavramları "Türkiyeliler" ile özdeşleşmiş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmenlerin kimlik algılamalarını oluşturan çok farklı faktörler olmakla birlikte, yaşanan ülkenin yönetiminin ve hâkim toplumun tutumu da önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı AB ülkeleri, onyıllardır ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenliler başta olmak üzere, özellikle müslüman göçmenlerin kalıcı olduklarını sindirmede zorlanmaktadır. AB ülkelerinde yaşayan 20 müslümanın 14 milyonunun yaşadığı ülkenin vatandaşlığına geçmiş olmasına rağmen, hâlâ "misafir işçi" veya "etnik azınlık" gibi tanımlanmaları, kendisini diğer AB vatandaşlarından farklı görmek istemeyen göçmenlerin uyumunu zorlaştırmaktadır. Bu tür yaklaşımlar ister istemez "ikinci sınıf" vatandaşlar ortaya çıkarmakta, milyonlarca ülke vatandaşının özellikle kültürel sorunlarını kendi el yordamlarıyla çözmeye çalışmasına neden olmaktadır. Bu çözüm çabaları da çoğu kez, ne göç veren ülkenin, ne de gelinen ülkenin politikalarına uymamaktadır. Göçmenler çoğunlukla gelinen ülkedeki bir dini cemaatin veya geleneksel bir alt kültürün uzantısı durumundaki akımların etkisine girmektedir. Birçoğu içinde yaşanan modern toplumun gereksinimlerinden habersiz olan dini yapılanmaların etkisinde kalmaktadır.

Almanya'daki Türkiye kökenliler üçüncü kuşağı geride bırakmaya başlamıştır. İngiltere'de ise ikinci kuşak bile yeni yeni oluşmakta olduğundan, bir Türk toplumundan bahsetmek henüz yeni bir olgudur. Bu yüzden Almanya ve İngiltere'deki Türkiye kökenlilerin kimlik algılamalarını incelerken, yeni sosyal çevrelerinde geçirdikleri sürenin en belirleyici unsur olduğunu unutmamak gerekir.

Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel tarafından Mayıs 2005'te yapılan araştırmaya göre, Almanya'daki Türkiye kökenliler kendilerini 'dindar' (% 33), 'vatansever' (% 22), 'milliyetçi' (% 17), 'demokrat' (% 17) ve 'muhafazakâr' (% 17) olarak tanımlamaktadırlar (Kaya, 2005: 134). 'Almanya-Türkleri'nin yaklaşık % 60'ı kendilerini Avrupalı-Türk ya da Türk-Avrupalı (Türk-Alman) gibi melez bir kültürel kimlikle ifade etmektedir. Dinî aidiyet açısından kendilerini yüzde 50 Sünni Müslüman, yüzde 44 Müslüman, yüzde 4 Alevi Müslüman olarak tanımlamışlardır (Kaya, 2005: 128-133).

Etnik kimlik olarak kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna Almanya'daki Türkiye kökenliler sırasıyla T.C. vatandaşı (% 24), Türk (% 22,5), Almanyalı Türk (% 7,2), Almanya vatandaşı (% 6,9), Avrupalı Türk (5,6), Dünya vatandaşı (% 5,3), Kürt (% 4,2), AB vatandaşı (% 2,1) cevaplarını vermişlerdir (Kaya, 2005: 130).

Almanya'daki üçüncü kuşak üzerinde 2004 yılında yaptığımız alan araştırmasına göre, gençlerin yüzde 44'ü kendisini Müslüman Türk, Avrupalı Müslüman, Avrupalı Türk gibi tireli-melez kimliklerle tanımlarken, kendisini sadece Türk olarak tanımlayanların oranı yüzde 41,2 gibi oldukça yüksek bir orandır. Kimliğinde "Türk"lüğe yer verenlerin oranı yüzde 84,5 gibi çok yüksek bir orandır. Kendisini Alevi olarak tanımlayanların oranı yüzde 3 iken, Kürt olarak tanımlayanların oranı yüzde 0,7 olmuştur (Adıgüzel, 2004: 168-169).

Gençlerin kimlik tanımlarında en baskın faktör, yüzde 84,5 ile Türklük olurken, bunu yüzde 51,5 ile dinî kimlik vurgusu olan Müslümanlık ve 10,8 ile Avrupalılık izlemektedir. Ankete katılanların yüzde 41,9'u Almanya'da kim olduğu sorulduğunda, ilk olarak kendisini "Türk" olarak tanımlarken, yüzde 33,3'ü "Müslüman Türk", yüzde 8,9'u "Avrupalı Müslüman Türk" olarak tanımlamıştır (Adıgüzel, 2004: 170).

Türkiye Bilimler Akademisi desteği ile İngiltere'de 2001 yılında bir çalışma yapan Tayfun Atay; Kıbrıslı Türkleri, Türkiyeli Türkleri ve Kürtleri anlattığı kitabında, İngiltere Türk toplumunu, "Türkçe konuşan topluluk" olarak tanımlamıştır (Atay, 2006: 7). İngiltere üzerine bir diğer alan araştırmasını yapan Ayşe Önal ise "Türkiyeli Topluluk" ifadesini kullanmıştır.

Ayşe Önal tarafından 2001 yılında, İngiltere'deki Türkiye kökenli 800 kişi üzerinde yapılan bir alan araştırmasına göre, "Kendinizi kimlik olarak nasıl hissediyorsunuz?" sorusuna, ankete katılanların yüzde 44,5'i (% 21,2 Türk, % 18,2 Türkiyeli, % 4,6 Müslüman Türk ve diğer) kimlik tanımlamasını Türk

ve Türkiyeli olarak tanımlarken, yüzde 33,6'sı (% 20,5 Kürt, % 12,4 Alevi/Kürt, % 0,5 Kürt/Müslüman) "Kürt" etnik kimliğine, yüzde 26,3'ü Alevi inancı kimliğine vurgu yapmıştır.

Bu sonuçlar, Almanya'daki Türkiye kökenli toplumun kimlik tanımlama sonuçları ile mukayese edildiğinde, İngiltere'deki kimlik tanımlarında tireli kimlik algılamasının oldukça düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Kendisini tireli bir kimlik tanımı ile ifade edenler İngiltere'de yüzde 17,2'de kalırken Almanya'daki üçüncü kuşak üzerinde yaptığımız araştırma sonuçlarına göre ise kendisini tireli bir kimlik tanımı ile ifade edenlerin oranı yüzde 44,1 olmuştur (Adıgüzel, 2004: 168-169).

Önal'ın araştırmasında, kimlik tanımı ile İngiltere'ye geliş nedenleri arasında doğrudan bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur (Önal, 2003). Buna göre: İngiltere'de kendisini "Türk" olarak tanımlayanların % 80'inin geliş nedeni "ekonomik" iken, "Aleviler" arasında bu oran % 65, 5'e, "Kürtler" arasında % 45'e düşmektedir. İngiltere'ye geliş nedeni "siyasi" olanların ise sadece % 2,9'u kendisini "Türk" olarak tanımlarken, bu oran "Aleviler" arasında % 20'ye, "Kürtler" arasında % 47,2'ye, "Alevi-Kürtler" arasında % 50'ye yükselmektedir.

1995 ile 2002 yılları arasındaki 8 yılda Almanya'ya iltica başvurusunda bulunan 116 bin 399 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının yüzde 83'e karşılık gelen 96 bin 204'ü "Kürt" kökenli olarak kaydedilmiştir (Perşembe, 2005: 82). Siyasi nedenler veya terör sebebiyle iltica eden ve özellikle Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinden göç edenler, Almanya ve İngiltere Türk toplumunun sosyal yapısını ve kültürel kimlik algılamalarını doğrudan etkilemektedir. Ancak Almanya'da doğal sürecinde gelişen ve 2,5 milyona ulaşan Türkiye kökenliler içinde, sığınmacılar küçük bir oranı temsil ederken, İngiltere'de bu oran çok yüksektir. Yapılan alan araştırmalarında ve istatistiklerde görüleceği üzere iltica etmek amacıyla İngiltere'yi tercih eden ve kendisini "Kürt" veya "Alevi" olarak tanımlayanların sayısı Almanya'yı tercih edenlerden çok daha az olmasına rağmen, İngiltere'deki Türk toplumu içinde kendisini "Kürt" ve/veya "Alevi" olarak tanımlayanlar önemli bir oran oluşturabilmektedir.

Almanya'daki 9 farklı sivil toplum çatı örgütü başkanlarından Almanya'daki Türkiye kökenlileri kimlik olarak tanımlamaları istenmiş, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) sadece "Türk" olarak tanımlarken, diğer 8 STK başkanının tamamı "Avrupalı Müslüman Türk", "Avrupa Türkleri", "Alevi Türk/Sünni Türk", "Avrupalı Müslüman" gibi tireli kimlik tanımlamaları yapmıştır. 7 STK başkanının tanımında "Türklüğe" vurgu yapılırken, 6'sında inanca ve Müslümanlığa vurgu yapılmış, 5'inde Avrupalılığa vurgu yapılmıştır (Adıgüzel, 2004: 97).

TAM'ın hazırladığı "Çok kültürlü çalışma çözümleri" kapsamındaki araştırmaya göre, kendisini "dindar" olarak tanımlayanlar Almanya'da yüzde 64,6 iken, İngiltere'de yüzde 47, 9'dur. Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yüzde 39,7'si

Sosyal Demokrat Parti'yi desteklerken, İngiltere'dekilerin yüzde 53, 6'sı İşçi Partisi'ni desteklemektedir. (Önal, 2003) Almanya ve İngiltere'deki Türklerin siyasi tercihlerinin oluşmasında bu iki ülkenin göçmen politikaları kadar, Türkiyeli göçmenlerin göç tipolojilerinin de etkili olduğu söylenebilir.

4. Göçmen Sivil Toplum Kuruluşları

Göç ve göçmen tipolojileri göçmen sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışlarını, amaçlarını ve faaliyetlerini de doğrudan etkilemektedir. Almanya ile İngiltere'deki STK'lar arasındaki en önemli farklardan biri, Almanya'dakilerin bir zorunlu ihtiyaç sonucu ortaya çıkmışken, İngiltere'deki STK'ların daha çok siyasi nedenlerle ve Türkiye'den zincirleme göçe aracılık etmek gibi amaçla ortaya çıktıkları söylenebilir. Neticede İngiltere'deki STK'ların önemli bir bölümü bütün Türk toplumunu kucaklamaktan uzak, alt gruplaşmalara mahkûm olmuş, bölgeci, hatta sadece kendi köylüleri ile sınırlandırılmış "köy derneklerine" indirgenmiş durumdadır. (Pekünlüler Türk Kültür ve Eğitim Birliği vb.)

İngiltere'deki STK'ların büyük çoğunluğu siyasi ve meslekî örgütlenmelerden oluşmaktadır. Almanya'dan farklı olarak bunun nedeni, İngiltere'de hâlen ikinci kuşağın tam olarak oluşmamış olmasıdır. İlk kuşaklar kendilerinde doğal olarak kendilerinde bir kimlik problemi görmemektedirler. Ancak, ebeveynlerinin kültüründen çok farklı bir yabancı ülkede büyümek zorunda kalan genç kuşakların, kendi kültürlerini öğrenebilmeleri için mutlaka sosyal kurumlara ve STK'lara ihtiyaç vardır. Almanya'da aile birleşmelerinden sonra hızla sayıları artan cami dernekleri, İngiltere için henüz çok yenidir. Almanya'daki muhafazakâr toplumsal yapının sonucu farklı dinî anlayışların binlerce cami derneği var iken, İngiltere'deki STK'lar ağırlıklı olarak hemşerilik temeline dayalı, daha etnik ve farklı dinî algılayıştaki grupların yaplanmasıyla ortaya çıkmış çok sınırlı üyeleri olan yapılarıdır.

Türk toplumunun değişik kesimlerini temsil eden 18 kuruluş, Türk toplumun ortak amaçlarına yönelik olarak aralarındaki iş birliği mekanizmalarını geliştirebilmelerine zemin sağlamak amacıyla bir araya gelerek İngiltere Türk Dernekleri Federasyonu'nu kurmuşlardır. TBMM Araştırma Komisyonu için Mülkiye Başmüfettişi Özcan Erdoğan tarafından hazırlanan "İngiltere'deki Türk Toplumunun Dünü-Bugünü" raporuna göre, Turkish Forum dışındaki derneklerin toplam üye sayılarının 30'u geçmediği, bunun da aslında derneklerin sadece birer tabeladan ibaret oldukları iddia edilmiştir (Erdoğan, 2004; **Meclis Tutanakları**, 17.12.2003) Erdoğan'a göre Federasyon'a üye olmayanlarla birlikte 80'e yakın Türk derneği bulunmaktadır.

Meclis tutanaklarında da yer alan Erdoğan'ın raporuna göre, Londra'daki Halkevi Türkiye'deki terör örgütü PKK'nın bir uzantısı gibi çalışmaktadır. Erdoğan'a göre halkevi ve siyasi ilticacılara İngiliz makamlarınca çok ihtimam gösterilmektedir. Hatta 2003 yılında İngiltere'de yılın sivil toplum örgütü seçilmiştir. (Meclis tutanakları, 17.12.2003)

Genç kuşağın iki kültür arasında sıkışıp kalmasını önlemek amacıyla daha önce İngiltere'ye gelmiş olan Kıbrıslı Türkler tarafından Türk okulları açılmıştır. Londra'da Türk dili ve kültürüne hizmet eden 18 okula toplam 3 bin öğrencinin devam ettiği kaydedilmektedir (Atay, 2006: 98). Süleymaniye Camii Çevresi olarak bilinen “İngiltereTürk İslam Kültür Merkezi Vakfı” yaklaşık 50 yatılı öğrenciye dini dersler ve İngilizce dersleri vermektedir (Atay, 2006: 99).

Almanya'daki Türkiye kökenliler ağırlıklı olarak din ve inanç eksenli sivil toplum kuruluşlarını tercih ederlerken, çok uç sol örgütlerin, hatta terör örgütü ile doğrudan bağlantısı olan derneklerin de faaliyette buldukları bilinmektedir. PKK'ya destek verdiklerini gizlemeyen KOMKAR (Kürt İşçi Dernekleri) 35 dernekle Almanya'da yasal olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Perşembe, 2005: 82).

Alevi inancına mensup Türkiye kökenliler de temelde üç farklı çatı örgütü altında örgütlenmişlerdir: Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu, Ehl-i Beyt Alevi Federasyonu, Cem Vakfı. Türkiye'den göç eden şiiler ve Ehl-i Beyt Alevilerinin de ayrıca camiileri bulunmaktadır.

Merkezleri Almanya'da bulunan ve temel işlevleri Türk toplumunun kültürel gelişimine ve genç kuşakların kimliklerinin korunmasına katkıda bulunmak olan 9 farklı sivil toplum kuruluşunun, kendi ifadeleriyle 3 bin 861 adet derneği ve 292 bin kayıtlı üyesi bulunmaktadır (Adıgüzel, 2004: 81).

Almanya'daki Türkiye kökenlilerin yaklaşık % 39'u çeşitli derneklerle ilişkilidir. Almanya'da çoğunlukla tercih edilenler dini örgütlerdir. Herhangi bir derneğe üye olan veya faaliyetlerine katılanların yüzde % 45'i dinî örgütleri tercih etmektedir (Kaya, 2005: 88-89).

Federal Almanya Hükümeti'nin “Uyum ve İslam” raporunun İslam Arşivi Merkez Enstitüsü'ne dayanarak verdiği bilgiye göre, Almanya'daki Müslümanların yüzde 10'unun örgütlü oldukları tahmin edilmektedir.

Türkiye Araştırmalar Merkezi (TAM) Başkanı Faruk Şen, Almanya'daki cami derneklerinin sayısı 2 bin 400 olduğunu ve cami derneklerine üye olma oranının da yüzde 15 olarak tahmin edildiğini söylemektedir. (Şen, 2004) Kaya'nın araştırmasına göre Almanya'da dinî örgütlerle ilişkisi olanların oranı yüzde 17'dir. (Kaya, 2005: 88-89). Türkiye Araştırmalar Merkezi raporuna göre, cami derneklerine üye kişilerin yüzde 71 gibi ezici bir çoğunluğu DİTİB çatısı altındaki derneklerin üyesidir. Daha sonra ise İslam Toplumu Millî Görüş (İGMG) ve İslam kültür Merkezleri Birliği (VIKZ) gelmektedir (Şen, 2004).

SONUÇ

Türkiye kaynaklı dış göçün oluş tarihi, süresi, zorunlu veya gönüllü olması, yoğunluğu, hukuki boyutu, gidilen ülkede Türkiye'deki Türk toplumundan daha farklı bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Bu göç tipolojileri, göçmen toplumun sosyal yapısını, kültürel kimlik algısını ve genç kuşaklarda kimliğin yeniden üretilmesini etkileyen faktörleri kapsamaktadır. Şüphesiz göçmen sivil toplum

kuruluşları da bir taraftan anavatan ile ilişkileri sağlayan bir köprü olurken, öte yandan hâkim toplumda göçmenlerin sosyalleşmesine ve genç kuşaklarda kimliğin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

TAM'ın hazırladığı “Çok kültürlü çalışma çözümleri” kapsamındaki araştırmaya göre, Almanya'daki Türklerin ortalama oturma süreleri, 21,1 yıl iken, İngiltere'de 10,4 yıldır (Önal, 2003). 1961 tarihinde Türkiye ve Federal Almanya Cumhuriyetlerinin karşılıklı anlaşmalarıyla başlayan Almanya'ya göç süreci ile, 1989 yılında Türkiye'ye vize uygulanması ve Türkiye'deki terör ve siyasi konjonktür ile başlayan İngiltere göç süreci arasında 28 yıl gibi önemli bir süre farkı bulunmaktadır. İngiltere'deki göçmenlerin yüzde 84'ü 1989'dan sonra bu ülkeye giriş yapmıştır. (Önal, 2003) Tayfun Atay, Londra'da bulunduğu 2001 yılında, 1985'li yılları anlatan bir Türk'ün, “o zamanlarda bu ülkede bir Türk ile karşılaşmak olağan bir durum değildi.” dediğini aktarmaktadır (Atay, 2006: 59).

Almanya'ya Türkiye kaynaklı göç, yasal, kitlesel ve gönüllülük esasına dayalı iken, İngiltere'ye göç; yasa dışı, bireysel ve zorunlu göç özelliklerini taşımaktadır.

Almanya yurt dışında yaşayan Türkiye kökenlilerin en yoğun olduğu ülke iken, İngiltere 5. sıradadır. Avrupa'daki Türkiye kökenlilerin yüzde 65'i Almanya'da, yüzde 7'si İngiltere'de yaşamaktadır. Türkiye kökenliler Almanya'da ülke nüfusunun yüzde 3,2'sini oluştururken, İngiltere'de Kıbrıs kökenliler de dâhil edilse bile en iyimser rakamlara göre nüfusun ancak binde 5'ini oluşturmaktadır.

İngiltere'deki Türk vatandaşlarının ilk gidişleri Kıbrıslı Türkler ile olmuştur. Bugün bile göçmen nüfusun yaklaşık yarısını Kıbrıslılar oluşturmaktadır. İngiltere'de göçmen nüfus'un yüzde 75'i sadece bir kentte, Londra'da yaşamaktadır. Almanya'da ise Türkiye kökenliler çok farklı kentlere dağılmış durumdadır.

Almanya göçü iş gücü göçü olarak başlayıp, aile birleşmeleriyle devam etmişken, İngiltere göçü daha çok siyasi nedenler ve terör olayları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Kaya ve Kentel'in araştırmasına göre Almanya Türk toplumunun yüzde 44'ü aile birleşmesi veya evlilik ve yüzde 21'i çalışmak üzere Almanya'ya gelmiştir. Yüzde 25'i ise Almanya'da doğmuştur (Kaya, 2006: 47). Ayşe Önal tarafından yapılan araştırmaya göre ise katılanların yüzde 61,4'ü ekonomik nedenlerden, yüzde 23,2'si siyasal nedenlerden, yüzde 15,4'ü ise başka bir nedenle İngiltere'ye geldiğini beyan etmiştir (Önal, 2003).

Almanya Türk toplumu, İngiltere'ye göre daha muhafazakâr bir yapı ortaya koymaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkması ve faaliyetleri açısından bakıldığında da Almanya'da millî ve manevi değerlere yönelik, özellikle genç kuşaklara hitap eden derneklerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. İngiltere'de ise göçmen topluluk, yasa dışı yollardan iltica eden, siyasi

sığınmacıların yoğun olması nedeniyle farklı etnik kimliklerini öne çıkaran, Türkiye'deki siyasî ve dinî inançlara daha muhalif bir yapıdadır.

Yapılan alan araştırmaları göstermektedir ki, göç tipolojileri Almanya ve İngiltere'deki Türk toplumlarının kültürel kimlik algılamalarını etkileyen en önemli faktördür.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Yusuf, (2004), **Kimliğin Korunmasında ve Üretilmesinde Türk Derneklerinin Rolü, Almanya-Köln Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Akkayan, Taylan, (1981), **Göç ve Değişme**, İstanbul: İÜ EF Yayınları, No: 2573.

Atay, Tayfun, (2006), **Türkler Kürtler Kıbrıslılar- İngiltere'de Türkçe Yaşamak**. Ankara: Dipnot Yayınları.

Erdoğan, Özcan, (2004), **İngiltere'deki Türk Toplumunun Dünü-Bugünü**, TBMM Yurtdışı Araştırma Komisyonu Raporu.

Erkal, Mustafa E. ve Diğerleri, (1997), **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul: Der Yayınları.

Eryılmaz, Aytaç, (2007), **Almanya'da 40 Yıl-Yaban Sıla olur** <http://www.domit.de/pdf/Almanya40-yil.pdf>.

Faist, Thomas, (2003), **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Federal Almanya Hükûmeti, (14 Aralık 1999), **Uyum ve İslam Raporu**, 14. Çalışma Döneminde, Dr. Jürgen Rütters, Erwin Marschewski, Wolfgang Zeitmann ve 43 Milletvekilinin Hristiyan Birlikçiler (CDU/CSU) Meclis Grubu adına 14 Aralık 1999'da verdikleri 135 soruluk "Büyük Soru Önergesi"nin 14/2301 sayılı cevabı.

Federal Almanya İstatistik Dairesi, (2007), <http://www.destatis.de>.

Kaya, A., Kentel, F. (2005), **Euro Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hall, Stuart, (1994), "The Question of Cultural Identity", The Policy Reader in Cultural Theory, Cambridge: Page: 119-125.

İngiltere Türk Toplumunu, <http://www.turkishconsulate.org.uk/tr/turktop.htm>.

Kurtuluş, Berrak, (1999), **Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Göçü: Göç Süreci ve Özellikler**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Küçükcan, Talip, (1999), **Politics of Ethnicity, Identity and Religion, Turkish Muslims in Britain**, England: Ashgate Publishing.

-----, (1997), “İngiltere’deki Türk Toplumunu Arasında Gelenek, Etnik Köken, Din ve Sembolik Kimliğin Gelişmesi”, **Yeni Türkiye**, Sayı: 16, 2123-2129.

Laçiner, Sedat, (2007), “Türkiye-İngiltere İlişkileri ve İşbirliği İmkânları”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=97>.

-----, (2004), “Türkiye’nin AB’ye Tam Üyeliğinin Türk Dış İlişkileri ve AB Dış İlişkileri Üzerine Olası Etkileri”, Rahime Demir (Editör), **Türkiyeli Avrupa**, İstanbul: UŞAK - Hayat Yayınları: 19-130.

Önal, Ayşe, (2003), **İngiltere’deki Türkiyeli Topluluk Üstüne Bir Çalışma**, (Alan araştırması Haziran-Eylül 2001 tarihleri arasında yapılmıştır) <http://www.gazetem.net/bellekyazi.asp?yaziid=67>.

Ramadan, Tariq, (1999), **To Be A European Muslim, A Study of Islamic Sources in the European Context**, London: The Islamic Foundation.

Sözen, Edibe, (2004), **Kentenkele Mantığı**, İstanbul: Birey Yayınları.

Şen, Faruk, (2004), “**Euro-Islam**” Avrupa’daki Göçmen Müslümanların **Yeni İslam Anlayışı**, 6. Uluslararası Antalya Sempozyumu, “Avrupa’daki İslamiyet Euro-Islam” Açılış Tebliği, Antalya-Belek: 29-30 Eylül 2004.

TAM Vakfı, (Şubat 2004), **Almanya’da ve Diğer AB Ülkelerindeki Türk Hane ve Girişimcilerinin Ekonomik Gücü Raporu**, Duisburg-Essen.

Taşdelen, Musa ve Diğerleri, (2000), **Avrupa’da Yeni Kuşak Türk Gençliği (Kimlik ve Uyum Sorunları)**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 40.

TBMM Yurtdışı Araştırma Komisyonu Tutanakları, (17.12.2007), http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/yurtdisi_arastirma/tutanaklar/10.8_17.12.2003.htm.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2007), **Yurtdışındaki Vatandaşlarımıza İlişkin Gelişmeler ve Sayısal Bilgiler 2005 Yılı Raporu**, Ankara.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, <http://www.diyih.gov.tr>.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Londra Başkonsolosluğu, 23.07.2007 Tarihli Bilgi Notu.

Türkler Sığınmacılar Listesinde 4’üncü, (24 Şubat 2004), http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/02/040224_unasylumreport.shtml.

